

John Rawls: cap a una justícia sense fronteres

Victoria Camps / Universitat Autònoma de Barcelona

Unificar els interessos individuals i els col·lectius ha estat un dels problemes bàsics de la filosofia política: com fer que les creences i opinions individuals es tradueixin en pràctiques polítiques consensuades. Plantejar-se aquests objectius significa voler construir un món orientat cap a la justícia. Un món on tothom hi càpiga i ningú s'hi senti exclòs.

Ara bé, la justícia és una gran paraula els continguts de la qual han estat objecte de considerables discrepàncies al llarg de la història del pensament moral i polític. Per dir-ho breument, avui el pensament polític oscil·la entre dos extrems: el que tendeix a reduir la justícia a la defensa i protecció de les llibertats individuals, i el que tendeix a pensar que no hi ha llibertat sense igualtat i, en conseqüència, la justícia ha de ser entesa com l'equilibri entre aquests dos valors fonamentals. Al primer grup hi pertanyen els defensors del neoliberalisme i de l'Estat mínim. Al segon, els socialdemòcrates partidaris de la justícia social i de l'Estat del benestar.

John Rawls forma part dels últims, els que entenen la justícia com llibertat i igualtat al mateix temps. Rawls és un liberal en el sentit anglosaxò de la paraula: un seguidor de les doctrines liberals clàssiques de Locke i Kant, complementades per les exigències més recents del welfare state. A aquest filòsof, desaparegut fa pocs mesos, li devem la millor teoria contemporània de l'Estat del benestar. I no deixa de ser curiós que hagi estat un filòsof nordamericà el principal artífex d'aquesta teoria. Mentre la «vella Europa» (ho dic sense ironia), que fou bressol dels diferents socialismes, es perdia en estèrils discussions postmodernes, un professor de Harvard escrivia «una teoria de la justícia», el llibre que ha acabat sent el marc de referència de totes les discussions contemporànies sobre la societat justa.

A Theory of Justice es publica l'any 1971.¹ Immediatament el llibre és traduït a la majoria dels idiomes, té una gran difusió i desperta un enorme interès en els cercles acadèmics i polítics. Tant és així, que Rawls –un professor dedicat en exclusiva a la feina universitària i poc amic d'aparèixer en fòrums públics– dedica la resta de la seva vida a contrastar la seva teoria de la justícia amb les propostes dels nombrosos crítics que comencen a fer-ne comentaris. Pensadors com H. L. Hart, Jürgen Habermas, Amartya Sen, Ronald Dworkin, Charles Taylor, Robert Nozick, i molts d'altres li dediquen articles i llibres. Rawls els llegeix i els té en compte fins el punt que va revisant i modificant les pròpies tesis a la llum de les observacions que se li fan. Political Liberalism,² el segon llibre de Rawls, publicat el 1993, consisteix precisament en una mena de reformulació de la primera proposta. No és una teoria diferent, sinó la mateixa teoria de la justícia, però matisada. El filòsof s'ha deixat concernir no tant per la proclama neoliberal del seu col·lega Robert Nozick,³ com per d'altres corrents emergents en els Estats d'Units dels anys 70, especialment el comunitarisme, que vol ser una resposta al multiculturalisme social. Tot plegat fa dubtar al nostre autor d'una de les tesis que, en el primer llibre, defensava amb més entusiasme: que és possible fonamentar un ideal universal de justícia, una justícia –podem dir– sense fronteres.

Com hauria de ser una justícia universal, acceptable per totes les cultures? Per definir-la i justificar-la, Rawls emprà una de les teories més clàssiques de la filosofia

política: la teoria del contracte social. Recordem que Hobbes, el primer artífex modern de l'esmentada teoria, deia que és gràcies a un contracte –hipotètic, no pas real– que l'home deixa un estat de natura igualment hipotètic, en el que cada home seria un llop per l'home, i s'avé a viure en societat sota el domini d'un sobirà i l'imperi d'unes lleis. D'una manera similar, també Rawls entendrà que la concepció de la justícia en la que hauria de basar-se el que anomena «la societat ben ordenada» ha de ser el resultat d'un contracte. Tampoc aquest serà un contracte real, el qual tindria tots els inconvenients de la contingència i la parcialitat que caracteritzen els diferents interessos de les persones. La justícia, tot al contrari, només pot ser pensada des de la imparcialitat: per això ens la representem tradicionalment amb els ulls tapats. Ara bé, la imparcialitat mai és real; el món i les societats són un conjunt d'interessos en conflicte. És per això que, si volem arribar a una concepció de la justícia vàlida per a tothom, haurem d'imaginar-nos com a membres partíceps d'una situació ideal que representi la imparcialitat. A aquesta situació imaginària Rawls l'anomena la «posició original», la qual es caracteritza per que tots els membres que s'hi troben es veuen coberts per un «vel de la ignorància». Vol dir que desconeixen absolutament quina serà la seva sort en el món en què hauran de viure. No saben si els tocarà ser dones o homes, intel·ligents o beneïts, rics o pobres, si tindran bona o mala salut. Presuposant una situació imaginària com la descrita, Rawls ens demana que fem l'esforç de pensar quina societat voldríem des de l'esmentada «posició original», ja que només des del desconeixement de la nostra sort en la vida podrem pensar i decidir imparcialment. Doncs bé, conclourà Rawls, en la posició original les parts arribarien a un acord sobre els principis de la «justícia com equitat», que és la concepció liberal de la justícia. Aquests principis serien els següents:

- 1) Cada persona té dret a unes llibertats bàsiques iguals i compatibles amb les llibertats dels altres;
- 2) Les desigualtats socials i econòmiques només es justifiquen: a) si hi ha igualtat d'oportunitats; b) si les desigualtats redunden en el major benefici dels menys avantatjats de la societat.

El resum que acabo de fer és molt simple i no fa justícia a la complexitat de la teoria que estic comentant. Penso, però, que és suficient perquè entenguem un dels propòsits de la teoria: fonamentar una concepció de la justícia vàlida per a tothom. Els dos principis esmentats són, com és fàcil veure-ho, el de les llibertats i la igualtat, entesa aquesta última com una igualtat d'oportunitats que corregeix les desigualtats existents amb una certa discriminació positiva que afavorirà els menys afavorits. Qualsevol persona que faci l'esforç de situar-se en la «posició original» haurà d'acceptar aquestes dues condicions de la justícia. Haurà d'acceptar-les perquè, en desconèixer cada una de les parts quines seran les seves condicions d'existència reals, no podrà sinó escollir com a ideals de justícia aquelles condicions mínimes que els permetran després viure com vulguin i d'acord amb les preferències i interessos individuals. Aquestes condicions o béns mínims es resumeixen en les dos idees esmentades: a) llibertats bàsiques (d'expressió, de moviment, d'associació, de religió); b) igualtat d'oportunitats. La novetat de la teoria de Rawls en front de les teories utilitaristes és la següent: l'utilitarisme entendria la justícia com la maximització del benestar mitjà dels membres de la societat, mentre que la teoria de Rawls es guia per la regla maximin, consistent en maximitzar la situació dels menys afavorits. No és poca cosa.

Vint anys més tard de la publicació de Teoría de la justicia, però, Rawls té una altra preocupació. El que el preocupa és la capacitat de la teoria de la justícia per assegurar l'estabilitat política. Per què? Precisament perquè la societat és plural, en les nostres societats conviuen una pluralitat de cultures diferents (sobretot en la societat nordamericana), cada una amb la seva història, tradicions i ideologia

particulars, el que fa que l'estabilitat política es vegi amenaçada sobretot pel «multiculturalisme». Així, la pregunta que a partir d'ara es farà Rawls no és tant si podem concebre una justícia universalitzable, sinó més bé si el liberalisme polític és possible atès el pluralisme social i cultural. Dit d'una altra manera: com caldrà fer front als perills derivats de creences particulars que rebutgen precisament el liberalisme polític perquè el consideren tan parcial com qualsevol altre cos doctrinari. Per tal de respondre a aquesta qüestió, Rawls es veu forçat a establir dues condicions per la seva teoria: 1) que la teoria de la justícia sigui una concepció estrictament política –no metafísica; 2) que la concepció política de la justícia pugui ser acceptada per les diferents religions, filosofies, morals o cultures que conformen el pluralisme social.

La primera condició no és fàcil d'explicar. No és fàcil determinar quan una teoria deixa de ser «comprehensiva» (és la paraula que Rawls fa servir per designar el que és ideològic en el pitjor sentit de la paraula), i és només «política». No és fàcil destriar els valors polítics d'altres valors morals, religiosos o culturals. De fet, Rawls no troba cap més manera d'establir la demarcació entre el polític i l'ideològic o el metafísic que entenent com estrictament «política» qualsevol teoria que sigui «raonable». En donar aquesta explicació, però, el problema només es desplaça. Ara ens hem de preguntar què significa que quelcom és «raonable». Rawls dóna aquesta resposta: una teoria o un principi és «raonable» només si pot aconseguir l'aprovació de tothom, amb independència de les creences particulars no compartides que cadascú pugui tenir. Veiem-ho amb un exemple.

Els catòlics més ortodoxes tenen un criteri molt clar sobre la immoralitat de l'avortament. La seva és una concepció que no té perquè ser acceptada pels que no són catòlics. Si hi ha una doctrina de l'església que prohibeix l'avortament en qualsevol cas, la doctrina només obliga als catòlics creients. És per això, perquè no pot obligar a tothom, que la doctrina catòlica es considera «comprehensiva» o no raonable. La qual cosa no significa que la doctrina sigui incorrecta. Vol dir només que no és universalitzable, que no podem exigir que tothom l'assumeixi. Doncs bé, la teoria liberal de la justícia no ha de ser comprensiva com ho és la doctrina catòlica sobre l'avortament, sinó que ha de ser universalitzable. Vol dir que ha de prescindir de tots aquells elements que la podrien fer no raonable o no acceptable per tothom. Tornant al cas de l'avortament, una teoria liberal de la justícia –una teoria universalitzable– no s'ha de pronunciar sobre si l'avortament és moral o immoral. Només pot proclamar la llibertat de consciència, la qual és conseqüència de l'adhesió al primer principi de la justícia abans esmentat que afirma la llibertat igual de tothom. Davant la discrepància derivada dels diferents punts de vista respecte a l'avortament, el liberal només reconeix la llibertat de cadascú de fer el que li sembli, no es pronuncia sobre la substància de la qüestió ni pren partit a favor de ningú.

És així i només així, entenent com valors universalitzables els mínims continguts de la justícia i del procediment democràtic, com serà possible conviure amb les diferents cultures, religions o maneres de pensar. L'única cosa que cal requerir i exigir de tothom és que subscriuï uns mínims, els béns bàsics resumits en els dos principis de la justícia com veiem fa un moment. Mínims que es troben reflectits en el que Rawls anomena ara les «essències constitucionals», és a dir, els principis fonamentals recollits per les Constitucions dels Estats de dret. Tothom és lliure de pensar i fer el que vulgui sempre i quan no posi en perill les «essències constitucionals». D'aquesta manera, la justícia com equitat aspira a deixar al marge les controvèrsies velles i no tan velles sobre diferències religioses o filosòfiques, pretén no dependre de cap doctrina particular. Per tal de fer-ho, tractarà de construir, «a partir de les idees fonamentals que estan implícites en la cultura política», una justificació dels principis fonamentals de la societat justa. Principis com la divisió de poders característica de la democràcia, la regla de la majoria i les llibertats i drets bàsics de la ciutadania. El que,

amb altres paraules, només vol dir una cosa: només l'Estat de dret legitima el poder polític, quan es basa en una Constitució acceptable per tots els ciutadans.

En aquest punt, però, ensopeguem amb una qüestió que no està prou aclarida. Què vol dir que la Constitució ha de ser acceptable per tots els ciutadans? «Acceptable» no és el mateix que «acceptada», no ho és si volem mantenir la distinció entre els judicis que ens parlen de fets i els judicis que valoren el fet, valoració que generalment genera unes determinades prescripcions. Que assassinar és dolent és un judici de valor del qual en deduïm la prohibició de l'assassinat. Així, si diem que tothom accepta que l'assassinat és un crim condemnable estem parlant de fets. Si diem que tothom hauria d'acceptar que l'assassinat és un crim condemnable, estem parlant d'una prescripció, un haver de ser. En conseqüència, no pot ser igual dir que tothom accepta la Constitució, que dir que tothom hauria d'acceptar la Constitució. És aquí on es veu la distància que hi ha entre el Rawls de la Teoria de la justícia i el Rawls del Liberalisme polític. En el primer cas, el filòsof deduïa –o «construïa»–, en la línia més clàssica de la filosofia política, els dos principis de la justícia a partir d'un hipotètic contracte acordat en la «posició original». No és que ara renunciï a aquesta fonamentació, però potser la utilitza menys o en segon lloc, i es decanta, en canvi, per donar més importància al consens públic sobre els principis bàsics, al que ell anomena l'existència d'una «raó pública» sobre una sèrie de idees o veritats fonamentals. El seu raonament és el següent: si entenem que democràcia significa divisió de poders, acceptació de la regla de la majoria i respecte als drets i llibertats fonamentals, és perquè al llarg de la història hem anat consensuant unes veritats imprescindibles i bàsiques. Una d'aquestes, que Rawls esmenta a tall d'exemple en més d'una ocasió, és l'abolició de l'esclavitud. Seria absurd avui parlar de llibertats o de regla de la majoria si al mateix temps exclouem explícitament a una part de la població del dret a votar i d'altres drets fonamentals. Però no sempre fou així. Aprovada la Constitució dels Estats Units i les primeres esmenes a la Constitució, els esclaus seguien sent esclaus. Haurien de passar bastants anys per arribar a un consens a favor de l'abolicionisme. D'alguna manera, el que Rawls està fent palès és que el problema del liberalisme polític no rau tant en la proclamació abstracta de les llibertats individuals, com en la seva realització, la qual no és ja el resultat d'un hipotètic contracte imaginari, com del consens fàctic entre les diferents forces polítiques.

Ho explicaré d'una altra manera. En la Teoria de la justícia el que Rawls volia demostrar sobretot era la validesa d'una intuïció bàsica sobre la concepció de la justícia. No és que ara renegui d'aquesta preocupació, però n'afegeix una altra que el preocupa més: com conviure amb unes intuïcions sobre la justícia, que voldríem que fossin acceptades universalment, quan de fet ens trobem amb unes realitats socials on les divisions i els conflictes ens separen en compte d'unir-nos al voltant d'uns principis bàsics. Com ja he dit abans, ara Rawls està més preocupat pel fet que els principis de la justícia puguin garantir l'estabilitat política, que pels arguments que demostrin la seva validesa universal. El canvi de perspectiva no és trivial doncs acaba afectant a la manera de considerar els dos principis de la justícia. Si bé és cert que el seu autor sempre havia dit que el primer principi és prioritari sobre el segon: les llibertats són més fonamentals que la igualtat d'oportunitats, ara ho dirà emfatitzant més la diferència entre un i altre principi: la defensa de les llibertats bàsiques és una «essència constitucional»; no ho és, en canvi, la igualtat d'oportunitats. Rawls segueix considerant la igualtat un dels principis fonamentals de la justícia, però reconeix que la defensa de la igualtat està més oberta a discussió que la defensa de les llibertats a l'hora de la seva realització concreta, ja que és més fàcil arribar a acords sobre les llibertats bàsiques que sobre qüestions referents a la justícia distributiva. Dit d'una altra manera: les llibertats individuals són indiscutibles i considerar-les un dret fonamental és quelcom innegociable, mentre que el sentit que li donem a la igualtat admet discrepàncies.

Una de les primeres crítiques que havia rebut Rawls quan publicà Teoria de la justícia va ser la de que la seva teoria no era universalitzable. Se li va fer veure que era una concepció vàlida per a països desenvolupats, com els Estats Units o de tradició occidental individualista i liberal, però no exportable a països amb una tradició filosòfica diferent i menys desenvolupats social i políticament que els del món occidental. A Rawls sempre el va preocupar aquesta crítica. La prova és que tot el desenvolupament posterior de la seva obra gira entorn a la qüestió del multiculturalisme, i mira d'establir els mecanismes necessaris per mantenir l'estabilitat política sense renunciar ni a uns principis comuns ni al pluralisme inherent a les diferents cultures. Fins aleshores, però, l'estructura social que tenia al cap era la de les societats nacionals. Societats on les institucions polítiques –els tres poders: executiu, legislatiu i judicial– són les que han de fer seus i orientar les seves decisions d'acord amb els principis de la justícia. Li faltava donar un últim pas: el de preguntar-se per la possibilitat d'una justícia mundial, sense fronteres, o, com ell diu exactament, un «dret de gents». No sols explicar com hauria d'orientar-se i organitzar-se una determinada societat democràtica, sinó com haurien de ser les relacions polítiques entre les diferents societats. Aquesta és la qüestió que dóna lloc a l'últim llibre de John Rawls, *The Law of Peoples*, que es publica l'any 1999.⁴

Per tal de desenvolupar l'interrogat últim, Rawls es fa el mateix plantejament que l'ha dut a fonamentar la teoria de la justícia. Si, a partir d'una posició originària, com individus hem pogut acordar uns principis bàsics de justícia, no podríem imaginar un mateix acord no ja entre individus sinó entre pobles lliures i democràtics? Dit d'una altra manera, seria legítim voler fer convergir els pobles del món en l'acceptació d'una teoria liberal de la justícia? O dit encara més breument: com construir la societat dels pobles? És possible un «dret de gents»? La idea no és original de John Rawls. Kant ja la havia apuntat en l'opuscle titulat *La pau perpètua*, on venia a afirmar que no seria possible una pau mundial i estable sense la construcció d'una societat de nacions que es constituís com un govern mundial. Rawls no va tan lluny, no pensa en la possibilitat d'un govern mundial, però sí en la possibilitat de que totes les societats comparteixin una mateixa idea de justícia.

Ara bé, el problema d'entrada és que no totes les societats existents són liberals i democràtiques. Per començar, doncs, Rawls farà una distinció entre quatre menes de societat: a) liberals i democràtiques; b) societats jeràrquiques «respectables»; c) societats fora de la llei; d) societats pobres i no modernitzades. Quedem-nos amb les dos primeres, ja que les altres dos queden fora de l'ideal de justícia: les unes, podríem dir, voluntàriament, per la seva negativa a tenir un Estat de dret; les darreres, perquè necessiten primer ser ajudades a sortir de la situació de subdesenvolupament per tal de poder accedir a uns mínims de justícia. Ara bé, les societats liberals i les jeràrquiques no tenen perquè compartir una mateixa concepció de la justícia: ni segurament poden fer-ho ni és obligat que ho facin. Una justícia internacional realment equitativa, és a dir, que preservi tan la llibertat dels pobles com la igualtat entre tots ells, ha de començar per evitar ser etnocèntrica. La qual cosa vol dir que els principis de la justícia acordats entre societats liberals i democràtiques i els de les societats jeràrquiques no seran exactament els mateixos. El «dret de gents» no pot ser establert unilateralment des del pensament liberal i exigir a la resta de societats que abandonin les seves institucions religioses i acceptin les liberals «No es pot exigir de manera raonable a tots els pobles que siguin liberals», dirà exactament Rawls. El respecte que es deuen mútuament els pobles i l'autoestima pròpia de cada poble van contra la idea de que la societat liberal és la millor.

El segon tipus de societat és el que més ens interessa, ja que representa aquelles organitzacions polítiques que no han recorregut el camí de la secularització o no han passat per la separació entre la religió i l'Estat. Dintre d'aquest tipus de

societats n'hi ha de respectables o acceptables. Una altra distinció que cal aclarir. Què distingeix a la societat jeràrquica «respectable» de la que no ho és?⁵ Rawls no és massa precís a l'hora de definir termes, ja ho hem vist. Pel que fa a la paraula que ens ocupa, diu que «una societat jeràrquica respectable (decent) és la que accepta un dret de gents raonable i just, si bé no tracta els seus membres raonablement o justa com ciutadans lliures i iguals, ja que li falta la idea liberal de ciutadania».⁶ Són societats pacífiques, on la religió respecta el poder civil, que tenen una certa concepció de la justícia o del bé comú, que s'han dotat d'una jerarquia consultiva i tenen una religió predominant. Tot i amb això, en aquestes societats existeix una certa veu per al disens, per bé que no individualitzada, i tot i que una religió és més prepotent que la resta, les altres religions no estan prohibides.

Per il·lustrar una mica més la qüestió, Rawls posa l'exemple d'una societat imaginària: Kazanistan. És una societat islàmica on l'Estat i l'església no estan separats. A Kazanistan l'islam és la religió oficial i només els mahometans poden detentar els càrrecs polítics més alts. Però són tolerades les altres religions, les quals poden ser practicades sense por de que els seus membres vegin perillar els seus drets civils. La jihad és interpretada en un sentit moral i espiritual, no militar. Els anys de convivència entre els membres d'aquesta societat han aconseguit que tots, mahometans i no mahometans, es respectin mútuament i es mostrin lleials al règim polític. És fins i tot imaginable que el mètode de consulta jeràrquica a que està sotmès Kazanistan hagi anat evolucionant no cap a la doctrina liberal de «un home, un vot», però sí de manera que es respecti l'objectiu de defensar uns interessos comuns i que els grups representatius dels ciutadans respectin unes certes condicions de representativitat. No m'estenc en el detall de la descripció, amb la qual Rawls només vol palesar que és possible una «societat jeràrquica respectable».⁷

Dos conceptes centraran, a partir d'ara, les relacions entre els pobles: la reciprocitat i la tolerància. La reciprocitat val tant per la relació «domèstica» entre ciutadans, com per la relació entre els pobles, i vol dir que, en fer qualsevol proposta d'àmbit nacional o internacional, hem de partir del supòsit que la proposta no sols és raonable per qui la fa, sinó que ho pot ser pels que han d'acceptar-la. És a dir, reciprocitat equival a no dominació ni manipulació, absència de qualsevol mena de pressió sobre els altres per tal d'imposar el punt de vista o l'interès propi. La segona idea important ara és la de tolerància. Tolerar als no liberals no implica només no exercir sancions polítiques sobre ells, sinó «reconèixer les societats no liberals com membres participants en condicions d'igualtat en la societat dels pobles, amb certs drets i obligacions, inclòs el deure de civilitat segons el qual ofereixen als altres raons públiques pròpies de la societat dels pobles per justificar les seves accions».⁸ L'objectiu de les societats liberals respecte a les que no ho són és intentar que acabin sent liberals, però no forçar aquest canvi amb sancions que aquelles societats no podrien potser ni entendre ni sobretot assumir de moment. La política internacional de les societats liberals no ha de ser la de formar les societats no liberals segons el seu patró. Això equivaldria a donar per descomptat que només el liberalisme és acceptable, quan d'on cal partir és del supòsit de que totes les societats tenen el dret a decidir el seu futur per elles mateixes.

Per resumir: l'extensió internacional d'una concepció liberal i política de la justícia passa, segons Rawls, per dues etapes: 1) estendre el «dret de gents» a totes les societats liberals; 2) reconèixer a les societats no liberals però «respectables» «com membres bona fide d'una 'societat de gents' políticament raonable i, en aquest sentit, una societat que pot ser 'tolerada'».⁹ Hem vist que Rawls fa servir tot sovint el concepte de «raonable» o «raonabilitat». És un concepte cada vegada més central en la seva teoria de la justícia tot i que, com hem vist, mai no queda massa ben definit. La raonabilitat és un desideratum. Que les persones, les societats o els pobles són

raonables vol dir que tendeixen a cooperar amb els altres o que tenen la capacitat d'establir relacions de cooperació. Des de la modernitat, la persona és definida com «racional» en el sentit d'egoista. Així la concep, per exemple, Hobbes. Rawls accepta la definició de l'ésser humà com racional i no la condemna, però hi afegeix la raonabilitat com un tret igualment inherent a la persona: no sols som racionals sinó també raonables. Vol dir que som capaços de cooperar amb els altres i amb les institucions socials. La raonabilitat és quelcom similar al que avui en diríem «sociabilitat»: el comportament que no busca i mira de satisfer només els interessos propis, sinó que també es preocupa pels interessos comuns. Procurar que les persones i els pobles siguin raonables és el que s'intenta a través d'una concepció de la justícia com la que Rawls proposa i defensa.

Com he dit al començament, la teoria de la justícia de Rawls és la teoria de la justícia de la democràcia social (o de la democràcia liberal, en el sentit anglosaxò de la paraula). Inherent a aquesta concepció hi ha la convicció de que una política socialdemòcrata és la política més justa. És el que de fet du al filòsof a voler demostrar que la seva teoria és la més legítima i, per tant, la que hauria de ser universal. Ara bé, la trajectòria del pensament de Rawls crec que ens ensenya una altra cosa no menys important en aquests moments de perillosa confrontació entre cultures. Ens ensenya que no és funció de la filosofia política buscar una manera de pensar que convenci a totes les demés. Aquesta fou la funció que els il·lustrats moderns li assignaren a la filosofia. Però Rawls no creu que sigui bo anar tant lluny. De mica en mica, les seves primeres tesis van perdent èmfasi al llarg de tota la seva obra, fins el punt que el manteniment de l'estabilitat política i de la concòrdia entre les persones i entre els pobles acaba tenint per ell més pes que la fonamentació d'un ideal de justícia, el qual, ens agradi o no, sempre acabarà essent el «nostre» ideal. La postura de Rawls em recorda la d'un altre pensador liberal, Isaiah Berlin. El pensament occidental es caracteritza –explica Berlin– perquè ha volgut ser racionalista i utòpic, un defecte que va heretar de Plató. L'ideal platònic, segueix dient, es resumeix en aquests tres errors: 1) pensar que totes les preguntes tenen una resposta vertadera; 2) creure que hi ha d'haver una via segura per a descobrir aquestes veritats; 3) pensar que les solucions vertaderes, una vegada trobades, han de ser compatibles entre si. Només una ment omniscient podria realitzar l'ideal que representen els tres punts esmentats. Nosaltres no ho som d'omniscients. Hem d'acceptar que hi ha moltes maneres diferents de ser racionals, que no només la nostra ho és de veritat. El que passa és que la humanitat és més imperfecta del que les teories filosòfiques voldrien admetre. Per això es difícil voler-la encapsular en aquest o aquell programa. La primera, i potser l'única, obligació pública és evitar el sofriment, ja que les revolucions i les guerres només son necessàries en situacions molt desesperades i sempre tenen conseqüències imprevisibles. Cal, doncs, acaba Berlin: «mantenir un equilibri precari que impedeixi l'aparició de situacions desesperades, d'alternatives insuportables. És la primera condició per a una societat decent, una societat per la qual puguem lluitar sempre, tenint com a guia l'àmbit limitat dels nostres coneixements, i fins i tot de la nostra comprensió imperfecta dels individus i de les societats. És molt necessària una certa humilitat en aquestes coses».¹⁰ Crec que Rawls va ser un exemple de la humilitat que reclama Berlin. Ho va ser tant en la seva trajectòria acadèmica i personal, com en les seves propostes teòriques.

1 John Rawls, *A Theory of Justice*, Harvard University Press, 1971 (trad. castellana de M. Dolores González, *Teoría de la Justicia*, Fondo de Cultura Económica, 1979).

2 John Rawls, *Political Liberalism*, Columbia University Press, 1993 (trad. castellana de Antoni Doménech, *El liberalismo político*, Crítica, Barcelona, 1997).

3 Robert Nozick, *Anarchy, State and Utopia*, Basic Books, Nova York, 1974 (trad. castellana de Rolando Tamayo, Fondo de Cultura Económica, 1998).

4 John Rawls, *The Law of Peoples*, Harvard University Press, 1999 (trad. castellana de Hernando Valencia Villa, *El derecho de gentes*, Paidós, Barcelona, 1999). Tot i que aquest llibre és l'últim escrit per Rawls, després es va publicar una versió més breu de la teoria de la justícia: *Justice as Fairness*, Harvard University Press, 2001 (trad. castellana de Andrés de Francisco, *La justicia como equidad*, Paidós, Barcelona, 2002).

5 El terme anglès utilitzat per Rawls és *decent*, que tradueixo per «respectable», i no per «decent», com fa la traducció castellana i que, en la nostra llengua, té connotacions equivoques.

6 *Ibid.*, pág. 83.

7 Cf. *Ibid.*, pàgs. 75-78.

8 *Ibid.*, pág. 59.

9 *Ibid.*, pág. 63.

10 Isaiah Berlin, *The Crooked Timber of Humanity*, Princeton University Press, 1990, pàgs. 17-18 (trad. castellana de José Manuel Álvarez Flórez, *El fuste torcido de la humanidad*, Península, Barcelona, 1992).